

МИРОГЛЕД

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНИ ВЪПРОСИ, НАУКА И ИЗКУСТВО

Год. I

Май, 1922 год.

Кн. V

БЪЛГАРСКИЯТ ПРАВОПИС

Правописният въпрос продължава да вълнува българското племе. За едни той се счита за свършен, за други — не. И от там големия хаос, който настана, както в мненията, така и във видовете правописи, които се препоръчват и на които днес се пише. И което е жалко, този въпрос се измести от естествения му път, като се постави той не в рамките на науката и на здравия смисъл, а в ония на политиката, която е поела на крилете си всички прояви на българския обществен живот. Бихме казали, че присъствуваме не на едно научно състезание, а на борба за власт, при каквито случаи у нас обвиненията в предателство, или в груб шовинизъм никога не липсват. И затова разглеждането на правописния въпрос се опорочи. Опорочи го в началото българското правителство, което постави правописната реформа в услуга на своята политика и с това измести научния принцип, който бе най-важен, опорочи го и опозиционните партии, които се заловиха о този въпрос като за добър коз на политическа борба, като за по-голям успех подхраниха в българското общество всевъзможни мнения за посърбяване, за изгубване национални традиции и пр. и пр.

Опорочи го най-сетне и Българската академия на науките, която след като мълча през всичкото време, когато спора бе в разгара си, сякаш за да види, какво ще стори Камарата, на другия ден след гласуването на закона за реформиране на правописа излезна със своето решение — за какво мислите? За отдавна належащата ревизия на правописа ли? — Не, пак с решение за политика, таквоз, каквото би взела една политическа партия в борбата си за власт. Но, докато за партиите е в реда на нещата да политиканствуват и опозиционерствуват, за Българската академия на науките това извинение не може да съществува. Защото Академията не е нито политическо бюро, нито стражар на овехтели традиции, а културен институт, където трябва да се отхранва българската научна мисъл, институт, в който българското общество трябва да вижда факела на прогреса и на идейната еволюция.

Такава роля са играли академиите на всички културни страни. Вместо това българската Академия регистрира един никакъв нечуван факт: общото събрание отхвърли проекта на историко-филоложкия свой клон за реформи в правописа и физико-математици и природо-изпитатели решиха там участието на българския правопис...

А дали в българския правопис се чувствуваше нужда от реформи?

По този въпрос аз не ще изтъквам филоложки доводи, а да не преповтарям многото вече писания на наши филолози. Ще изтъкна само, че направената от правителството реформа, пък и предлаганата такава от историко-филоложкия клон на Академията е по-малко революционна, отколкото оная въведена от министър Тодор Иванчев в 1899 год., защото днес се засегат само букви (знаци) от правописа, докато Т. Иванчев посегна върху фонетиката на езика като замени в I л. е. ч. и III л. мн. ч. на глг. вс. вр. типичния български звук ж на а. Днес не става въпрос за промена на звуковия сир. за посягане върху езика. Става въпрос за никому ненужни знаци, изхвърлени от живата реч. И тук се натъкваме на въпроса: правителството ли постави внезапно на сцената тази реформа или то даде израз на една нагряла нужда? Още във възраждането ние имаме някои писания, в които ъ се изхвърляше, и руското у нас влияние наложи стария правопис и то далеч не оглед към старобългарската книжнина. До Тодор Иванчева ние имаме също така не малко писания с отсъствието на ъ, ъ и ъ. И до него време нашия правопис бе истински хаос: имаше колкото филолози, толкова и правописи. Така е винаги с нещата които животът изхвърля: те са баласт, който хората сами изхвърлят по личен начин, докато един ден изхвърлянето стане колективно.

Този баласт най-много чувствуваха учителите и затова за тяхното мнение бе по-важно от онова на редакциите. И правописната реформа се наложи най-много като резултат на редица учителски конференции в София и провинцията, в които се застъпваше идеята за реформи. Учителят най-добре от всички познава, какво значи да оживяваш мъртви букви и да зубриш правила не обосновани от днешната логика на живата реч, да учиш деца да пишат ъ, тогаз, когато имаме даже филолози които го пишеха погрешно. Учителите бяха верни последователи на своите първоучители Кирила и Методия, и Климента, които ръководени от началото „пиши, както чуваш“, не се колебаеха да съставят нова азбука, в едно време, когато гръцката писменост бе свещена за народите, толкова свещена, колкото не са в едната хилядна част свещени сега буквите ъ ъ за нас. Тия, които джр

нат за традицията на нашите първоучители, са в същност техни изменници.

Самата традиция може да бжде стимул в едно народно дело, доколкото тя е в връзка с живота. Иначе последния я сам оттърсва, както птицата оттърсва праха от крилете си. Традицията живее, докато тя се корени в душите, в сърцата, в нуждите на един народ; такова вкореняване ние не виждаме в изхвърлените букви, и затова праздно е мнението на ония, които бият тревога, че с изхвърлянето на няколко букви ние погребваме старобългарската писменост. Защото още нито французите погребяха писмеността на Волтер и Русо, нито немците — на Лесинга и Гете, като реформиха след тях своите правописи, тъй както най-сетне и ний не погребяхме нищо като премахнахме преди 23 години буквата **Ѣ**.

Ако е въпрос за традиции, сръбите имат традициите си в същата писменост. Архиепископ Сава Неманич бе същото за сръбския народ, което бе Климент Охридски за българския; сръбската стара книжнина имаше същия правопис, сръбските стари книжовници Обранович и Милутинович са писали на същия правопис. Но това не попречи на Вук Караджич през 50-те години на XIX в. да реформира основно сръбския правопис, като изхвърли **ѣ**, **ѣ**, **ж**, **ѣ**, и като измисли нови даже букви — буквите **ј**, **љ**, **ђ**, **ћ**. На времето си Вук Караджич бе повече от еретик. До 1860 год. неговите съчинения бяха забранени в Сърбия и все пак неговия принцип: *„пиши, както слушаш, не обръщай внимание на етимология и на исторични традиции“* възтържествува, защото го поддържаше живата реч.

Но тук неизбежно се натъкваме на мнението у противниците на новия правопис: „днешните сръби не са сръбите на Вук Караджич и те държат Македония, където трябва да живее **ѣ**-а, ако не искаме да се асимилират македонците“. Ето бариерата на противниците. За нея се залови и част от македонската емиграция в България, макар и в по-големата част от нея да играят предимна роля схващанията на партиите, към които принадлежи тя. Тия български партии, които не можаха да задържат в български граници Македония поради „нашите дребни умове, делца“, както го каза за същия случай Вазов, сега ли мислят да я спасяват чрез **ѣ**-а?! Лошо мнение за българите в Македония! Ако те не се чувствуват добри българи, **ѣ**-а ли, е който ще ги прави такива? Или заради една празна традиция ние ще трябва да ги караме в Македония да пишат **ѣ** и **ѣ** и тогава, когато, заставени да го не пишат, те ще усвоят навика на по-лесното, неже ли на по-мъжното. Има ли практически смисъл да се поддържа в сръбска територия една традиция, при предочния показ на един фонетичен правопис, какъвто е

сржбския? И в тох случай ние сме лоши политици, далечни от живота и практиката. Защото сжщите сжрби, когато в 1914 год видяха, как македонците тжржествено празнуваха св. св. Кирил и Методи, за да се укрие разликата между сжрби и македонци, още сжщата година обявиха Кирил и Методи за народен празник. Ние, вместо да сторим това и да идем при македонците, та утре да не чувствуват те разликата между тях и нас, заставаме ги да идват те при нас в името на една неестествена потреба. Разбира се излишно е да се доказва, като каква политическа рол може да изиграе ъ-а, ако за нещастие Македония остане в сржбски ржце. Отстояването на бжлгарското национално чувство там може да понесе само езикжт, орждието на цялата маса грамотни и неграмотни, но не и традицията у ония, които ще отвикнат да пишат ъ-а, или ония, които не знаят, де се пише ъ.

Това сближение на освободени и неосвободени македонски бжлгари идва от новия правопис още и от това, че поради премахването на ъ западните говори постепенно ще изместят източно-бжлгарското произношение на я като го заменят с по-многобройното е. По тоя начин, стремежа на Бр. Миладинови, на Григор Пжрличев и Райко Жинзифов да установят за литературно наречие западното, след като тоя стремеж неусетно мина в някои бжлгарски поети, чаруващи се от рудницата на западните говори, найсетне намира едно безвредно удовлетворение.

Ако е за разликата, която македонецът трябва да вижда в сржбския правопис, тя е достатъчна с сржбските букви, които македонецът по-трудно ще навикне да пише, след като по-лесно отвикне от ъ-а.

Ясно е проче, колко плитко е политиканството около правописните реформи, жертва на които станаха мнозина протестируващи, в това число и Академията.

Ала има един декоративен аргумент, който сжщо тжй се използва от противниците на реформаторството. Това е, защо ние да отстъпваме от традициите си, когато джржави като Англия и Франция не правят това. Тук има малко укриване. Фонетични правописи имат днес Германия, Русия, Италия, Сжрбия, Ромжния, Чехия, Хжрватско, Полша, Испания, Португалия. Английският език, за който мнозина се залавят, има най-сложна фонетика. Англичаните имат о, а ж, и още няколко средни между тех гласни. Те имат около 40 звука. И ако те бяха бжлгари, какво по-лесно от това? Щяха да извадят из старобжлгарската азбука, из Кирилицы и Глоголици още 12 букви и щяха да си нагодят азбука според езика си, а не да я оставят само с 26 букви, колкото има латиницата. И понеже не правят това, те сжс сжщата тая малка азбука чрез сжчетание на букви постигат фонетичното изражение, от там и

сложния на глед техен правопис. Но кое в сжщност е сложност: за 40 звука да имате 26 букви, или за 24 бжлгарски звука, да имате 32 бжлгарски букви?

Но и ако допуснем назадналостта на английския правопис, неговото реформиране е невжзможно дело, защото английския народ не се ограничава само в Англия, а е сжздал няколко джржави: Англия, Сжединени щати, Австралия и ред други васални джржави, колонии, острови и пр., дето правописните реформи не могат се наложи с един само декрет на просветния министър от Лондон. За това би била нужна една конференция, по-голяма от Генуезката с подготовка от ред години, до като се произнесат всички културни институти от всяка джржава, от всяка васалка, от всяка колония, от всеки остров. А ако бжлгарската Академия чакахме с месеци, докато се произнесе, можем си представи, след колко години ще се произнесат хилядите английски културни институти от цялото земно кжлбо.

Поменахме, кои народи имат фонетичен правопис днес. В миналото обаче всички културни народи са имали такжв. Старогржцкият, латинският, старобжлгарският правописи — това са все фонетични. Бжлгарският народ, който даде писменост на славяните, днес ще трябва ли да остане последен по грамотност? Защото писането на излишни знаци, употребяването два знака за един и сжщ звук, днес не може да се окачества другояче, освен като полуграмотност. За тая полуграмотност ратува Бжлгарската академия на науките. Ето в тая полуграмотност, както някои мислят, ще се пробват знанията на учени и недоучени. Може би не ще може другояче да се различават те, та ще е нужно да има потруден правопис, за да проверяват в него бжлгарските знания, както знанията на китайските мандарини се проверяват из типовете на техната стара писменост.

Ето до какви странности може да се отиде при разглеждане вжпросите, когато се те изместнят от техния естествен пжт. Кжм тоя естествен пжт правописа ни бе насочен още от Пенча Славейкова, П. Тодорова и Яворова, за да се не счита, че този вжпрос изникна току тжй внезапно. Обаче една куха схоластика и до днес не дава волен размах на бжлгарската писменост. У всеки защитник на стария правопис ще срещнете дребни филоложки изводи за теглене едри заключения. Питат ви: как ще различавате без ъ мед (метал) от мед (пчелен), а забравят, как до сега са различавали те думата *работи* (сжщест. име, мн. ч.) от глагола *работи*. Питат ви, как ще се чете без ъ меко на края в думата *учител*, а не се питат, дали не се произнася тя твжрдо. В сжщото време за каква мекост се слага напр. *ъ* в края на думите *овчар*, *цар*, *млекар*, или в думата *кал*, която се произнася твжрдо. Не се ли

произнасят твърдо и *кон*, ден, сжн, или поне тжй, както се чува буквата *н* в всички други думи (напр. нищо, нейде, гален, студено, вихрогон и напokon). Каква е още нуждата от *ъ* в съществителните от жен. р. като *кост*, *част*, когато същата фонетика имат и *мост*, *храст*, към които прикачвахме *ъ*, и губи ли се някой звук, когато членувано пишем *костта*, *частта*?

Някои още поддържат мнението, че *ъ* и *ж* имали в някои наречия (тжрновското, панагюрското) звукова разлика. Но кой литературен език и кой правопис може се нагоди за всички наречия? И ако не е това, то ние въз основа на тжрновската фонетика трябва да пишем: ловцити, певцити, що сти, ами чи. Тая разлика в произношение из разните наречия е не само между *ъ* и *ж*, но даже между *ж* и *ж*. Така в Дебжрско имаме *зоб*, в Битоля — *зъб*, в Костурско *зжмъ*, в Тжрново — *зжб*. Питаме, как ще спазят в правописа тия произношения, за да се угоди на всички? И като не угаждаме в тия случаи, има ли смисъл да угаждаме на западно-бжлгарското *е* и на източно бжлгарското *я* чрез една двойствена буква *ѣ*? В такива случаи решението е едно: установяване един литературен език, един правопис, една фонетика въз основа най-популярната такава. Ето защо, според нас вместо да се връщаме към *ъ*, трябва да се установи или произношението му всякъде на *е* (по западните говори), или да се установят думите, в които то се произнася *я*. Тия думи ще са двадесет и пет пжти по-малко от ония, в които досега се пишеше *ъ*. Следователно напраздни са опасенията, че настжпвал хаос в училищата. Такжв съществуваше досега.

Нека помена най-сетне, че някои филолози замжгляват толкова ясния правописен вжпрос от голямо престаряване да тжлкуват и тжлкуват старобжлгарската фонетика и писменост. В това си свое отдалечаване те забравят да тжлкуват днешната бжлгарска реч, и затова слепеят пред истината.

Практиката показва нагледно това. Практиката неминуемо ще наложи новия правопис, защото тя превари и тия филолози в Академията на науките.

Арсени Йовко

СЪДЪРЖАНИЕ

	стр
1. Българският правопис — Арсени Иовков	153
2. Каква трябва да бъде селската медицина — Д-р М. Темковъ . . .	159
3. Славяни и морето — зап. К.-Л. М-в	161
4. Българската православна църква — Самуил Х. Юлзари	162
5. Задачите на съвременната бжл- гарска преса — Н. М. Леско . . .	164
6. Из страниците на нашия перио- дичен печат — Васил Узунов . . .	166
Поезия и белетристика	
7. Песни — Иво Верен	168
8. Върху вълните на една любов — Васил Узунов	170
Дебри на мисълта	
9. Мисли и бележки на един скулп- тор — Ал. Андреев	179
10. Книжнина	184

Скенирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres